Fortificatia romano-bizantină de la Ovidiu, municipiul Constanța

M. BUCOVALĂ și GH. PAPUC

Sondajele efectuate în vara anului 1979 pe un mic platou situat în marginea de sud-est a localității Ovidiu, aflată la distanța de 10 km N—NV de Constanța, pe malul de vest al lacului Mamaia, odinioară golf de mare, au identificat o fortăreață romano-bizantină, prevăzută cu patru turnuri de apărare [1].

Cercetările, efectuate în perioada 10 august — 30 septembrie 1982, au urmărit cunoașterea mai bună a zonei de nord a fortificației, atât prin dezvelirea în suprafață și sondarea în adâncime a zonei de acces în cele două turnuri, cât și prin deschiderea de noi careuri în spațiul intramuran dintre acestea.

1. În zona turnului circular C, unde, în anul 1980, au fost descoperite porțiuni dintr-un pavaj lucrat din cărămizi tipice (0,35×0,35×0,04m) s-a lucrat în vechile careuri K 9 și M 9, precum și careul nou K 8.

Potrivit observațiilor făcute în anul 1982, rezultă că pavajul respectiv, construit pe un strat de mortar alb, bine aplicat, uniformizat și întărit, acoperea unghiul dintre cele două curtine (fig. 1) pe o lungime de circa 10 m și o lățime de 5 m. Prin cercetarea (demontarea) regulată a stratului dens (cca 20 cm grosime) de cărămizi și țigle fragmentare, trecute prin ardere secundară, amestecate cu pământ gălbui și conținând rare fragmente ceramice târzii, aflate deasupra pavajului sus amintit, am ajuns la concluzia că acestea provin din demantelarea dezorganizată a zidurilor (curtinelor), nefiind vorba de o reparație a pavajului, cum înclinam să credem anul trecut [2].

În caroul K 8, pe lângă stratul de mortar (păstrând forma cărămizilor ce alcătuiau pavajul sus amintit), a fost depistat încă un nivel de locuire, mai târziu, de pe care s-au recoltat câteva fragmente ceramice de vase tipice feudal-timpurii, semn al unei viețuiri sporadice a incintei fortificației după distrugerea instalațiilor de apărare. La adâncimea de 0,98 m, în același careu, sub cele două niveluri a fost descoperită o monedă de bronz deteriorată [3].

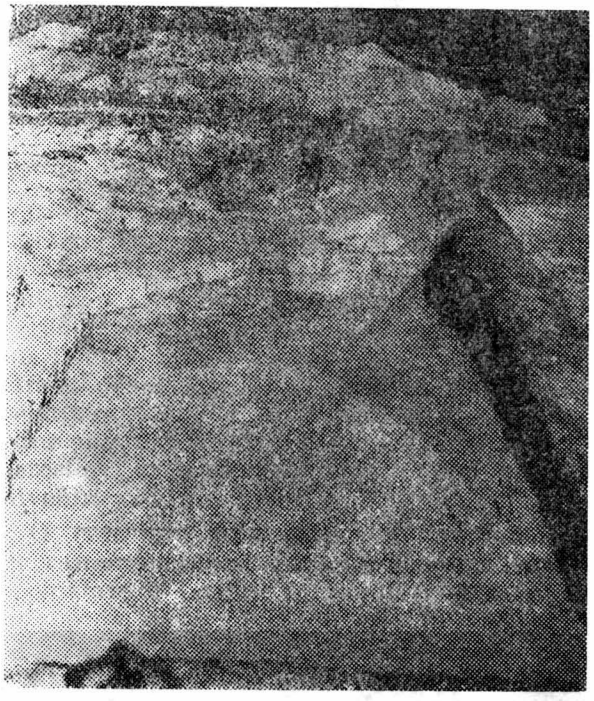

Fig. 1. Zona de acces în turnul circular C, cu resturile pavajului de cărămidă.

În interiorul turnului C, circular, prin curățarea atentă în vechile carouri N (9 și 10), în stratul superior de dărâmătură cu țigle sparte și arse, au fost recuperate mai multe fragmente ceramice de amfore purtând „grafitti" și „dippinti", un mic fragment (colțul stânga jos) al unei plăci de marmură reprezentând-o probabil pe Minerva, precum și un opaiț tipic târziu, ornamentat cu „perle" în relief (fig. 2).

Rezultatele obținute au permis în anul 1982 deschiderea unui număr de 3 noi carouri (notate L 6—7—8 și având fiecare 4 × 4 m) în zona

[1] M. Bucovală și Gh. Papuc, Pontica, 13, 1980, p. 275—283.

[2] Idem, Pontica, 14, 1981, p. 211—216.

[3] A. Vertan a avut amabilitatea să vadă toate monedele descoperite de noi în anul 1982. Opinia sa este, cu semnul de întrebare necesar, că moneda se datează la începutul sec. V. e.n.

Mater. și cerc. arheologice, A XVII-a sesiune anuală de rapoarte, Ploiești, 1983, București, 1993, p. 273—277

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

„intramuros" de nord, în vecinătatea aceluiaşi turn circular C. Aici au fost scoase la lumină vestigiile unui mare edificiu, având, în stadiul actual al săpăturii, când una din laturi n-a fost încă descoperită, 10 m lungime pe 2,75 m lăţime (fig. 3). Pereţii, păstraţi pe o înălţime de 0,40—0,50 m, cu grosimea de 0,80—0,88 m, sunt lucraţi din straturi alternânde de cărămizi întregi sau fragmentare, precum şi pietre mici sau mijlocii (fig. 4). Podeaua sa, bine bătătorită, este pardosită, în bună parte, cu cărămizi tipice (format 0,36—0,35—0,34×0,34×0,04m) aşezate pe unul sau două rânduri longitudinale, precum şi cu lespezi de calcar mari şi mijlocii, neregulate ca formă.

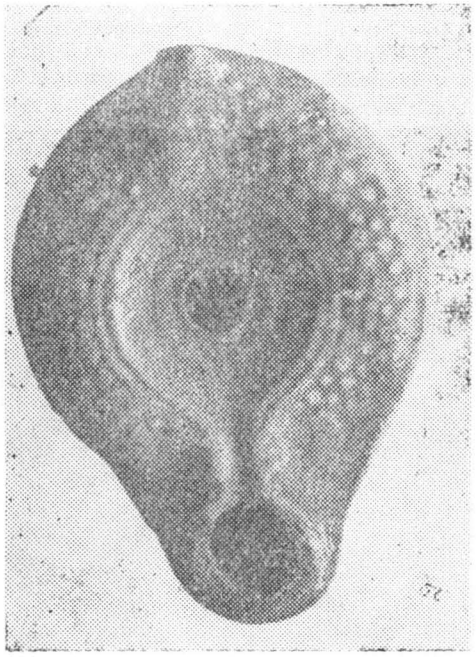

Fig. 2. Opaiţ descoperit în interiorul turnului C.

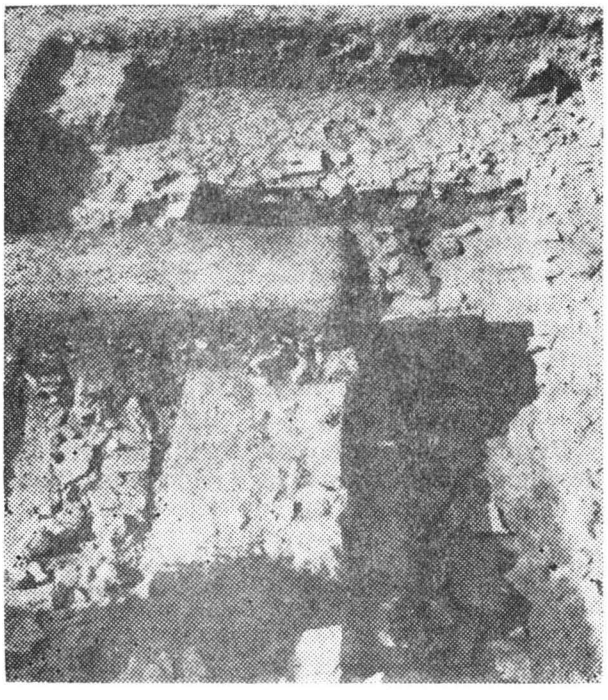

Fig. 3. Vestigiile edificiului adosat curtinei de nord.

Fig. 4. Peretele de sud al aceluiaşi edificiu — detaliu.

Nu există deocamdată indicii despre împărţirea sau destinaţia practică a clădirii care fusese golită în momentul încetării funcţiunilor sale : pe podină, mai exact, în colţul de sud-vest, au fost constatate resturile unei vetre de foc, evidente prin cărămizi fragmentare puternic arse, dispuse în cerc, de aici fiind recuperate mici bucăţi de lemn ars, câteva oase de animale şi o lamă mică de cuţit din fier.

Suprafaţa podinei era acoperită de un strat gros de cca 20 cm de cărămizi şi ţigle sparte, prăbuşite, puternic arse secundar şi lipite în numeroase cazuri, din aceeaşi cauză, două sau chiar trei.

În careul L 6, la adâncimea de 1,12 m, pe acest strat de cărămizi sparte şi arse, a fost descoperită o monedă mică de bronz, ilizibilă [4]. Din acelaşi carou au fost recuperate două mici fragmente de olană, câteva mici cuie de fier cu urme de lemn, provenind, desigur, de la acoperişul edificiului, precum şi mici fragmente de sticlă de geam.

În carourile L 7 şi L 8, la adâncimea de 1,20—1,30 m, în stratul de prăbuşire semnalat mai sus, au fost recuperate fragmente de am-

[4] Datată după opinia lui A. Vertan la sfârşitul sec. IV—începutul sec. V.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

fore şi amforete databile în secolul VI e.n. În toate cele trei cazuri, la adâncimea de 0,80—0,90 m, apare un nivel sub forma unui „pavaj" de cărămidă, obţinut prin dărâmarea şi nivelarea pereţilor locuinţei, având o firească înclinare spre interiorul acesteia, datorită tasării neuni-

Fig. 5. Fragmente ceramice înglobate în pavajul obţinut prin nivelarea pereţilor edificiului.

forme a materialului; pe acest nivel de călcare, bătătorit şi întărit cu mortar, pe alocuri, au fost descoperite fragmente de amfore încastrate în momentul realizării sale, dintre care câteva provin, în mod cert, din seria acelora ornamentate la partea superioară cu striuri dese, uşor vălurite, tipice pentru acelaşi interval de timp (sec. VI e.n.) (fig. 5).

În caroul L 7, la adâncimea de 0,80 m, au fost descoperite două fragmente ceramice feudal timpurii, ornamentate, primul, cu striuri adânci, al doilea, cu benzi în val. Ca şi acelea descoperite în caroul K 8, ele documentează aceeaşi sporadică vieţuire în epoca romană târzie a incintei fortificaţiei.

În perimetrul edificiului sus amintit, adică în carourile L 6—7—8, structura straturilor este următoarea:

— strat vegetal (25—30 cm grosime)
— strat de pietre mici şi mijlocii, rare fragmente tegulare, provenite din demantelări, amestecate în pământ cenuşiu, granular (20—22 cm grosime).
— strat de depuneri arheologice, conţinând sragmente ceramice de epocă târzie şi oase de animale (40—45 cm grosime);
— strat de cărămizi şi ţigle sparte, cu urme de ardere secundară, adeseori lipite între ele datorită intensităţii focului.

În stadiul actual al informaţiei noastre, credem că acest edificiu, construit probabil la sfârşitul secolului IV, începutul secolului V e.n., a fost golit, incendiat şi distrus în secolul VI e.n., eveniment după care s-a procedat la nivelarea pereţilor săi şi obţinerea astfel a unui nivel de călcare, întărit cu mortar în care s-au inclus chiar (accidental sau nu) fragmente ceramice tipice pentru acest secol. Cum s-a amintit deja, nivelul cel mai recent dovedeşte o locuire sporadică a zonei în epoca romană târzie, probabil în secolul VII e.n.

2. În campania din anul 1982 s-au făcut cercetări şi în zona turnului B, intramuros. S-au deschis carourile L1, K2, J2, I2, în vederea obţinerii de date privind perioada finală de existenţă a burgului de la Ovidiu. În carourile I2, J2, K2, cercetarea arheologică s-a oprit pe primul nivel care este alcătuit dintr-un strat de mortar alb-verzui, ce coboară spre incinta de est şi spre turn. Pe alocuri, deasupra acestui nivel apare un altul, alcătuit din pământ cenuşiu-gălbui, bine bătătorit. Până la această dată nu este clar dacă avem un nivel distinct sau o fază a nivelului alcătuit din mortar. Nu putem preciza dacă pe mortar au fost aşezate cărămizi, suprafaţa descoperită nu oferă nici un indiciu în acest sens, cu toate că, logic, stratul de mortar nu putea fi decât patul pe care se afla o pardoseală din cărămizi. Pentru lămurirea acestei situaţii se impune lărgirea ariei de cercetare în scopul verificării existenţei unor niveluri mai timpurii.

O cercetare mai amplă a fost efectuată în carourile L1 şi L2, deschise în imediata vecinătate a intrării în tunul B şi a capătului nordic al curtinei de est. În vecinătatea turnului B, curtina estică a fost demantelată până către patul de aşteptare (fig. 6).

Pe anumite porţiuni se observă un brâu de mortar adosat pe interiorul curtinei, brâu pe care-l considerăm ca aparţinând nivelului alcătuit din mortar, menţionat mai sus. În carourile L1, L2, au apărut 3 ziduri; primul pe care-l prezentăm este orientat est-vest, porneşte perpendicular pe curtina de est la 3,85 m de intrarea în turnul B. Zidul este din piatră legată cu pământ; grosimea este cuprinsă între 70 şi 85 cm, prezentând o îngroşare la 4 m de la pornirea sa din curtina estică. Faţă de nivelul actual, el a apărut la —0,50—75 cm şi a fost dezafectat în momentul realizării nivelului de mortar, deoarece acesta trece peste zidul amintit. Pentru o datare relativă a zidului descris mai sus revenim la nivelul realizat din mortar, care ar putea avea 1—2 faze. În faţa turnului circular din colţul nord-vestic, pe stratul de mortar care se întâlneşte şi aici, se află un pavaj din cărămizi, ale căror dimensiuni sunt de 33,5/33,5 sau 33/34 cm, iar una din laturi ajungând uneori, la 35 cm. Până acum cărămizile întâlnite pe acest nivel, pot fi împărţite, din punct

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

de vedere al pastei şi finisării lor, în două categorii. O primă categorie, şi cea mai numeroasă, o alcătuiesc cele din pastă roşie-cărămizie, zgrunţuroasă, cu o finisare mai puţin îngrijită; din cea de a doua categorie fac parte cărămizile din pastă gălbuie, de bună calitate. Dimensiunile sunt aceleaşi cu excepţia grosimii, ultimele fiind ceva mai subţiri.

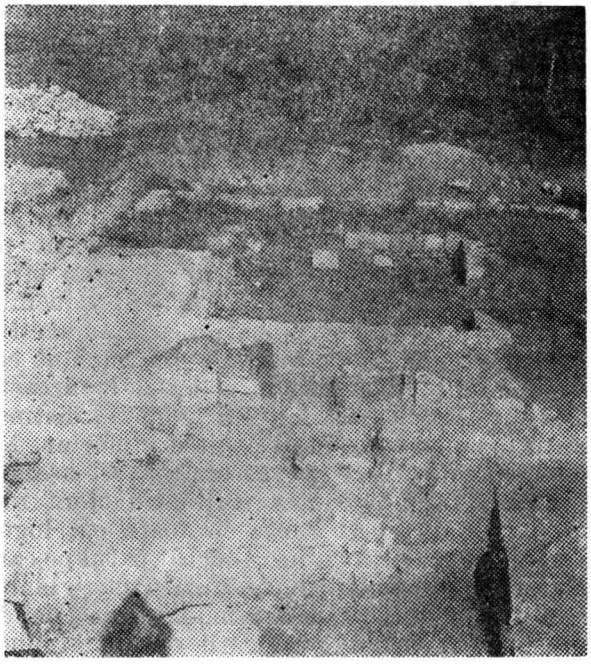

Fig. 6. Intrarea în turnul B.

Am menţionat aceste lucruri care credem că pot proba o anumită reparaţie pe care a suferit-o pavajul de pe nivelul de mortar, nivel de la care s-au recuperat fragmente ceramice aparţinând unor amfore târzii, predominând cele cu striuri şi cu „coaste", specifice sec. VI e.n. După cum am menţionat mai sus, pe alocuri apare un alt nivel ce suprapune pavajul din mortar, nivel din pământ cenuşiu gălbui, bine bătătorit, care pare a fi o fază a celui menţionat.

Sub stratul de mortar, care trece peste zidul din piatră şi pământ, se află un strat de piatră măruntă rezultată din cioplire care „curge" de pe zidul dezafectat către incintă. Dezafectarea zidului a avut loc în timpul unei reparaţii, dovadă piatra măruntă ce alcătuieşte un veritabil pavaj, peste care a fost turnat stratul de mortar. Dar aceasta nu este singura modificare pe care o comportă zona cercetată, deoarece intrarea în turn suportă o îngustare serioasă după ce zidul amintit a fost demantelat.

Ini ţialintrarea în turnul B era lată de 192 cm, străbătând zidul de incită pe 175 cm, după care avea loc o îngustare cu câte 30 cm pe ambele laturi, continuând astfel încă 95 cm. Grosimea zidului în care fusese construită intrarea era de 270 cm, la care dacă adăugăm crepidele de 14—15 cm rezultă o lăţime a zidului de 3 m, la a cărui realizare, mortarul folosit avea în componenţa sa ceramică pisată. La un anumit moment, intrarea în turn este micşorată la mai mult de jumătate (82 cm), prin adosarea la zidurile laterale a doi piloni din piatră legată cu pământ, cel dinspre vest lat de 50/87 cm, iar cel dinspre est lat de 60/87 cm. Aceşti piloni au creat în spatele lor câte o nişă, modificând nu numai dimensiunile intrării, ci şi planul acesteia. La baza celor doi piloni se afla stratul de mortar de care am vorbit, deci în partea finală a existenţei burgului de la Ovidiu a avut loc demantelarea zidului din faţa intrării în turnul B, apoi zona a fost nivelată cu un strat de mortar, peste care nu avem dovezi, până acum, dacă a fost sau nu un pavaj din cărămizi. Peste stratul de mortar, la intrarea în turn, au fost adosaţi doi piloni care au modificat dimensiunea şi planul accesului în turn. Astfel devine clar faptul că deasupra nivelului cu mortar exista şi alt nivel sau alte niveluri, care au apărut destul de sporadic în porţiunea cercetată până acum.

Între incinta de nord şi zidul demantelat sub nivelul cu care a funcţionat acesta, marcat de cărămizi aşezate sub forma unui pavaj păstrat destul de precar, au apărut alte două ziduri paralele, tăiate spre est de curtină, având o orientare deosebită de zidurile descoperite până acum. Unul din ele, cel nordic, este din piatră şi mortar, iar celălalt, destul de fragmentar, are la bază cărămidă măruntă şi piatră. Faptul că diferă din punct de vedere al orientării, fiind tăiate la est de incintă, ne-a determinat să le considerăm anterioare burgului. Posibil ca ele să fi aparţinut unor construcţii care ţin de o etapă anterioară de fortificare a platoului de la Ovidiu [5].

Sperăm ca cercetările anilor viitori să ne permită rezolvarea câtorva necunoscute cu care am încheiat campania 1982: precizarea dimensiunilor reale ale întregului edificiu adosat curtinei de N a fortificaţiei, precum şi stabilirea rolului său practic; legătura între acesta şi zidurile descoperite în zona de acces a turnului dreptunghiular B.

RÖMISCH-BYZANTINISCHE FESTUNG VON OVIDIU, JUD. CONSTANŢA

ZUSAMMENFASSUNG

Die archäologischen Forschungen des vierten Grabungssjahres in Ovidiu wurden zwischen dem 10. Aug. — 30. Sept. 1982 unternommen. Diese verfolgten eine bessere Kenntnis des nördlichen Teils der Festung durch die Erforschung der Zugangszone der beiden Verteidigungstürme, sowie deren „intramuros"-Raumes.

[5] M. Bucovală, Gh. Papuc, Pontica, 13, 1980, p. 276.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro

Es wurden drei neue Quadrate in der Nähe des runden Turmes C geöffnet. Ein großes Gebäude mit den Dimensionen — 10 m Länge und 2,75 m Breite au er einer Seite freigelegt. Die erhaltenen Mauern, ungefähr 40 cm hoch und 80—88 cm breit, bestehen aus aufeinanderfolgenden Schichten von ganzen oder fragmentarischen Ziegeln, kleinenen und mittel großen Steinen. Der Fußboden war mit einer dicken Schicht (20 cm) aus stark gebrannten Ziegelsteinen und Schicht (20 cm) aus stark gebrannten Ziegelsteinen und zerbrochenen und zusammengelegten Ziegeln (je zwei oder drei) bedeckt.

Nach der Zerstörung des Gebäudes, wahrscheinlich im 6. Jh. u.z., wurden die Wände abgebaut, geebnet und mit Mörtel gefestungt in Pflaster umgewandelt, in das zufäliger-weise auch Keramik fragmente von späteren Amphoren eingehaut wurden.

Aus dem Inneren des Gebäudes, dessen Zweck vielleicht im nächsten Grabungsjahr festzustellen sein wird stammen auch zahlreiche Keramikfragmente von Amphoren, Kleinamphoren, Gefäßen und Öllämpchen aus dem 6. Jh. u.Z.

ABBILDUNGSVERZEICHNIS

Abb. 1. Die Zugangszone in den rundförmigen Turm C, mit Resten des Ziegelfußbodens.

Abb. 2. In Inneren des Turmes C gefundene Lampe.

Abb. 3. Die anliegenden Resten des Gebäudes an der nördlichen Seite.

Abb. 4. Die südliche Mauer desselben Gebäudes.

Abb. 5. Eingegliederte Scherben in den durch Nivellierung der Gebäudemauern resultieren den Fussboden.

Abb. 6. Der Eingang in den Turm B.

www.e-patrimoniu.ro, www.cimec.ro